

• ЗІБРАННЯ ТВОРІВ •

МЮНХЕН

РОБЕРТ ГАРРИС

ХАРКІВ
«ФОЛІО»

ДЕНЬ ПЕРШИЙ

1

У вівторок, 27 вересня 1938 року, за кілька хвилин до першої години дня містера Г'ю Легата з дипломатичної служби Його Величності провели за столик поряд з високим — від підлоги до стелі — вікном ресторану «Ріц» у Лондоні. Він замовив пів пляшки шампанського «Дом Периньйон» урожаю 1921 року, що йому було задорого, розгорнув випуск «Таймс» на сімнадцятій сторінці та втретє почав перечитувати промову, виголошену напередодні ввечері Адольфом Гітлером у берлінському Шпортпаласті.

ВИСТУП ГЕРА ГІТЛЕРА
ОСТАННЯ ПРОПОЗИЦІЯ ПРАЗІ
МИР ЧИ ВІЙНА?

Час від часу Легат поглядав через увесь зал на вхідні двері. Може, йому просто здавалося, але відвідувачі й навіть офіціанти, які сновигали між стільцями з матово-рожевою оббивкою, були якісь незвично пригнічені. Не чулося сміху. За товстим листовим склом сорок—п'ятдесят робітників, що деякі з них через вологість пороздягалися до пояса, безшумно копали в Грін-парку вузькі траншеї.

Ні в кого в усьому світі тепер не повинно залишитися сумнівів, що це говорить не одна людина, не один лідер, але увесь ні-

мецький народ. Я знаю, що в цей час увесь народ, мільйони людей погоджуються з кожним моїм словом (Крик «Хайль!»).

Легат чув цю промову по трансляції Бі-бі-сі. Сталева, сувора, погрозлива, сповнена нарікання на долю, хвалькувата та вражаюча на свій моторошний лад, вона супроводжувалася ударами долоні Гітлера по трибуні й схвальним ревом п'ятнадцяти тисяч голосів. Галас був нелюдським, неземним. Здавалося, він виринає з якоїсь чорної підземної річки й рине через гучномовець.

Я вдячний містерові Чемберлену за всі його зусилля й запевнив його, що німецький народ прагне лише миру. А ще я запевнив його й підкреслюю це зараз, що, коли цю проблему буде розв'язано, у Німеччини більше не залишиться в Європі територіальних проблем.

Легат узяв авторучку й підкреслив це речення. Потім ще одне, вище, де йшлося про англо-німецьку військово-морську угоду.

Подібна угода лише тоді морально виправдана, коли обидві держави урочисто обіцяють ніколи не розв'язувати війну одна з одною. Німеччина воліє цього. Сподіваймося, що прихильники цього погляду візьмуть гору й серед британців.

Легат відклав газету й звірився з кишеньковим годинником. Він віддавав перевагу не наручному, як більшість чоловіків у його віці, а на ланцюжку. У свої двадцять вісім років він виглядав старшим: бліде обличчя, поважні манери, темний костюм. Столик він зарезервував два тижні тому, до вибуху кризи. І тепер почувався винним.

Дасть їй ще п'ять хвилин, а потім йому доведеться піти. Через чверть години Г'ю помітив її відображення в позолочених дзеркалах на стіні. Вона дійсно стояла навшпиньки на порозі ресторану й роззиралася навсібіч, витягнувши білу шию й піднявши підборіддя. Ще кілька секунд Легат вивчав її як незнайомку й роздумував, як, дідько його бери, склалися б їхні стосунки, якби вона не була його дружиною. «Чудова фігура», — говорять про таких. «Не красуня, якщо відверто». «Ні, але ж гарна». «Памела з тих, кого називають породистими». — «Так, надзвичайно породиста. І бідолаха Хью абсолютно їй не пара...»

Цей обмін репліками він підслухав на вечірці на честь їхніх заручин. Він підняв руку. Підвівся. Нарешті вона його помітила, посміхнулася, помахала рукою й рушила до нього, швидко йдучи поміж столиками у своїй вузькій спідниці й приталеному шовковому жакеті та привертаючи до себе погляди відвідувачів.

Памела міцно поцілувала його в губи. Вона трохи засапалася. «Пробач, пробач, пробач...»

— Пусте. Я щойно прийшов.

За останній рік він навчився не запитувати, де вона була. Крім сумочки, вона ще тримала коробку. Дружина поставила її на стіл перед чоловіком і зняла рукавички.

— Здається, ми домовилися — без подарунків?

Він підняв кришку. На нього дивився чорний гумовий череп, металевий хобот і порожні скляні очниці протигазу. Г'ю відсахнувся.

— Водила дітей на примірювання. Само собою зрозуміло, я мушу спочатку замовити для них. Хіба це не доказ материнського піклування? — Вона запалила сигарету. — Можна чогось попити? У мене в горлі пересохло.

Він дав знак офіціантові.

— Лише пів пляшки?

— Мені працювати по обіді.

— Звичайно! Я взагалі не була впевнена, що ти прийдеш.

— Якщо чесно, я й не прийшов би. Намагався додзвонитися, але тебе не було вдома.

— Ну, тепер ти знаєш, де я була. Цілком безневинне пояснення. — Памела всміхнулася й нахилилася до чоловіка. Вони цокнулися. — З річницею, люба.

У парку робітники махали мотиками.

Замовлення вона зробила швидко, навіть не поглянувши на меню: без першого, дуврський палтус без кістки, салат із зелені. Легат віддав своє меню і сказав, що йому — те саме. Їсти не хотілося: не вдавалося позбутися образів своїх дітей у протигазах. Джону виповнилося три роки, Діані — два. Нескінченні попе-

редження: не бігай надто швидко, вкутайся тепліше, не смокчи цяцьки або крейду, бо казна-де вони могли валятися. Він поставив коробку під стіл і чимдалі відсунув ногою.

— Вони дуже злякалися *примірки*?

— Та ні, звичайно. Їм здавалося, що це гра.

— Знаєш, мені інколи теж так здається. Навіть коли читаєш телеграми, важко повірити, що це не бридкий жарт. Тиждень тому здавалося, буцім усе врегульовано. А потім Гітлер передумав.

— І що тепер буде?

— Хтозна. Можливо, нічого. — Г'ю почував себе зобов'язаним зображувати оптимізм. — У Берліні ще тривають переговори. Принаймні, тривали... коли я йшов з роботи.

— А якщо припиняться переговори, то коли все почнеться? Легат вказав їй на заголовок у «Таймс» і стенив плечима:

— Може, й завтра.

— Справді? Так швидко?

— Він каже, що перетне чехословацький кордон у суботу. Наші військові експерти вважають, що йому треба три дні для розгортання танків і артилерії. З цього випливає, що мобілізацію він має оголосити завтра. — Г'ю кинув газету на стіл і ковтнув шампанського; воно здалося кислим на смак. — Ось що я тобі скажу: давай змінимо тему.

Він витягнув з кишені піджака коробочку для каблучки.

— О, Г'ю!

— Воно буде завелике, — попередив Легат.

— Ой, яка гарна! — Памела наділа каблучку, підняла долоню й почала вертити нею під люстрою, щоб синій камінь загравав на світлі. — Ти просто диво! А мені здавалося, у нас немає грошей.

— Дійсно немає. Каблучка належала моїй матері.

Він побоювався, що вона вважатиме подарунок дешевим, але, на подив, дружина протягнула руку через стіл і поклала йому на долоню.

— Ти такий любий.

Її шкіра була прохолодною. Тонкий вказівний палець попестив його по зап'ястку.

— Шкода, що ми не можемо винайняти номер, — раптом він мовив, — і провести час в ліжку до вечора. Забути про Гітлера. Забути про дітей.

— А можна якось домовитися? Ми вже тут — і що нас зупиняє?

Вона не відводила пильного погляду великих сіро-блакитних очей, і зненацька від несподіваної думки йому стисло горло: дружина говорить так тільки тому, що знає — цього ніколи не буде.

За його спиною хтось ввічливо кашлянув:

— Містер Легат?

Памела прибрала руку. Г'ю обернувся й побачив метрдотеля: руки складені як до молитви, поважний вигляд з розумінням власної значущості.

— Слухаю вас.

— Даунінг-стріт десять на дроті, сер.

Метрдотель навмисно вимовив фразу досить голосно, щоб її почули за сусідніми столиками.

— Лиха година! — Легат підвівся і кинув серветку. — Перепрошую. Маю відповісти.

— Я розумію. Іди і врятуй світ. — Вона помахала йому на прощання. — Пообідаємо іншим разом, — і почала збирати речі в сумочку.

— Дай мені хвилинку. — У його голосі лунало благання. — Нам дійсно треба поговорити.

— Іди.

Г'ю на мить затримався, розуміючи, що всі за сусідніми столиками на нього дивляться.

— Дочекайся мене, — сказав він. І з нейтральним, як він гадав, виглядом вийшов за метрдотелем з ресторану до холу.

— Гадаю, вам знадобиться приватність, сер. — Метрдотель відчинив двері до маленького кабінету.

На столі стояв телефон, поруч лежала слухавка.

— Дякую. — Г'ю взяв трубку, почекав, поки двері зачиняться, і лише тоді сказав: — Легат.

— Перепрошую, Г'ю. — Він упізнав голос Сесіля Саєрса, колеги по особистому кабінету.— На жаль, вам слід негайно повернутися. Починається веремія. Клеверлі вас шукав.

— Щось сталося?

На іншому кінці дроту відчулося вагання. Особистим секретарям постійно нагадували, що телефоністи слухають.

— Схоже, переговори завершилися. Наша людина летить додому.

— Зрозуміло. Уже йду.

Легат поклав слухавку на важіль. Якусь мить стояв як паралізований. Невже так твориться Історія? Німеччина нападе на Чехословаччину. Франція оголосить війну Німеччині. Британія підтримає Францію. Його діти носитимуть протигази. Відвідувачі з «Ріци» не сидітимуть за білими обрусами в ресторани, а ховатимуться в траншеях у Грін-парку. Це важко було уявити.

Г'ю відчинив двері, квапливо перетнув хол й увійшов до ресторану. Проте персонал «Ріци» був настільки вишколений, що їхній столик уже прибрали.

Упіймати таксі на Пікаділлі було неможливо. Г'ю стрибав уперед-назад через каналізаційний жолоб, дарма махаючи згорнутою в трубочку газетою перед проїжджаючими автівками. Нарешті він зневірився, завернув за риг на Сент-Джеймс-стріт і пішов схилом униз. Час від часу він поглядав на протилежний бік, сподіваючись побачити дружину. Куди вона подалася з таким поспіхом? Якщо додому, до Вестмінстеру, то — цією дорогою. Краще не думати про це, краще ніколи не думати про це. Він геть спітнів, бо було не по сезону жарко. Він відчував, як сорочка під старомодною трійкою липнула до спини. Похмуре небо погрожувало дощем, та він не поспішав пролитися на землю. Уздовж усієї Пел-Мел за високими вікнами великих лондонських клубів — Королівського автомобільного, «Реформ» і «Атенеум» — у вологій півтемряві виблискували люстри.

Лише біля сходів, що вели від Карлтон Хауз Терейс униз до парку Сент-Джеймс, Г'ю уповільнив ходу. Дорогу заступав гурт

з двох десятків людей, які мовчки спостерігали, як із-за будівлі парламенту повільно з'являвся невеликий дирижабль. Підіймаючись, він пролетів повз шпиль Біг-Бену. Це було напрочуд гарне видовище — величне, сюрреалістичне. Удалині Г'ю розгледів ще пів десятка дирижаблів у небі на південь від Темзи: маленькі сріблясті торпеди, деякі з них піднялися вже на тисячі футів угору.

Якийсь чоловік поруч пробурмотів:

— Гадаю, можна сказати, що наші кулі вже в небі.

Легат подивився на нього. Пригадав, як батько, приїздивши у відпустку з фронту під час Великої війни, саме так і говорив, мовляв, доведеться-таки повернутися до Франції, бо «наші кулі вже в небі». Шестирічний Г'ю подумав, буцім тато збирається на вечірку. Тоді він востаннє бачив батька.

Г'ю обійшов глядачів і майнув униз трьома маршами широким сходом через Мелл на Хорс-Гардс-роуд. Тут, у центрі чималого піщаного плацу, уже за пів години дещо змінилося. З'явилося дві зенітки. Солдати розвантажували з машини мішки з піском, передаючи їх із рук до рук довгим ланцюгом військовослужбовців; працювали квапливо, немов побоюючись, що будь-якої миті з'являться літаки люфтваффе. Захисна стіна з мішків швидко збільшувалася навколо батареї прожекторів. Один із зенітників завзято крутив колесо наведення; дуло гармати різко розвернулося й піднялося вгору, поки не стало майже сторчма.

Легат дістав великий білий бавовняний носовичок і витер обличчя. Не хотілося б з'явитися розчервонілим і спітнілим. В особистому секретаріаті найбільшою вадою вважалася поява у невідповідному вигляді.

Він піднявся сходами на вузьку, затінену та вкриту кіптявою вуличку, що виводила навпрошки на Даунінг-стріт. На бруківці навпроти №10 на нього звернула увагу група репортерів. Якийсь фотограф підняв камеру, але, зрозумівши, що це другорядний посадовець, опустив її. Легат кивнув полісменові, і той один раз лунко вдарив молоточком. Двері відчинилися неначе самі по собі. Г'ю увійшов.

Чотири місяці тому його відрядили з Форин-офісу до №10, але щоразу в нього з'являлося одне й те ж відчуття — ніби він входить до джентльменського клубу, що вийшов з моди: вистелений чорною і білою плиткою коридор, стіни жовтогарячого кольору, бронзовий світильник, дідівський годинник, що рівномірно цокав, чавунна підставка з єдиною парасолькою. Десь у глибинах будинку дзвонив телефон. Швейцар привітався з Легатом і повернувся до свого шкіряного, як у візника, стільця й свіжого номера «Івнінг Стандарт».

У широкому проході, що вів у либ будинку, Легат зачехав і причепурився, дивлячись у дзеркало. Поправив краватку й пригладив обіруч волосся, випростав плечі, обернувся. Перед ним — зала засідань Кабінету міністрів, панельні двері були зачинені. Ліворуч — кабінет сера Гореса Вілсона, теж зачинений. Праворуч — коридор до кабінетів особистих секретарів прем'єр-міністра. У будинку доби королів Джорджів панувала атмосфера незворушного спокою.

Міс Вотсон, що ділила з Г'ю найменший кабінет, схилилася над столом в оточенні стосів тек так само, як у ту хвилину, коли він виходив. Виднілася тільки маківка її сивої голови. Кар'єру вона починала друкаркою за прем'єрства Ллойд-Джорджа. Г'ю чув, що на Даунінг-стріт той бігав за дівчатами навколо столу засідань уряду. Важко було уявити, щоб він міг ганятися за міс Вотсон. До її обов'язків входило готувати відповіді на запити парламенту. Вона виглянула із-за паперової барикади й поглянула на Легата.

— Клеверлі вас шукав.

— Він у ПМ?

— Ні, у себе. Прем'єр у залі засідань разом з Великою трійкою.

Легат видав звук, що був чимось середнім між зітханням і стоном. На півдорозі коридором він зазирнув до кабінету Саерса.

— Отже, Сесілю, наскільки я вліз у біду?

Саерс повернув крісло до нього. Сесіль був коротуном, на сім років старший за Легата, схильний до постійної, нестримної і частенько дратівливої веселості. Він носив краватку одного з Г'ю коледжу.

ЗМІСТ

День перший	5
День другий	78
День третій	133
День четвертий	237
Подяка	283